

JACQUES DERRIDA

Öteki Uzantı L'autre Cap

43

Jacques Derrida
Yazar ve
yapı-çözümleyici
akımın
kuramcılarında,
Paris'te oturuyor.
Cezayir doğumlu.
Writer and
theoretician of
de-constructionism,
lives in Paris,
born in Algeria.

Bu paradoksun paradoksundan itibaren, çekirdeğin zincirleme tepkimesi sonucu, bütün önermeler bütün buyurmalar bölünüyor, uzantı (baş) parçalanıyor, sermaye kimliksizleşiyor: göndermesini kendine yöneltmeye başlıyor, sadece *kendi kendisiyle* ve öteki uzantıyla, öteki uzantının kıyısıyla olan farklılığı içinde bir araya gelerek değil, aynı zamanda artık bir araya gelemediği için açılmak suretiyle de göndermesini kendine yöneltmeye başlıyor. Açılıyor, şimdiden açılmaya başladı bile; bunu göz önünde tutmak *gerekliyor*, bu da nasıl olsa yürürlüğe girmiş olduğu düşünülen bir zorunluğu arşivlemek ya da kaydetmek anlamına değil, *anımsatarak belirtmek* anlamına geliyor. Sermaye, her ne kadar zıt, savaş halinde bile olsa, hatta bu zıtlık bir iç zıtlık bile olsa, *bir öteki uzantının öteki kıyısına* açılmaya başladı. Ne var ki, aynı zamanda, *tam da bu nedenle*, sermaye, genelde, uzantı-*daki* ötekini sezme, ötekinin nereye varmak istediğini görmeye, ötekine kulak vermeye başladı. Daha radikal olarak, daha ağır bir biçimde (ama bu şansı hafif olan, algılanması güç bir ağırlık; ötekinin deneyiminden öteye gitmeyen bir ağırlık) açılmaya, ya da daha doğrusu açılmaya razı olmaya, ya da daha doğrusunu söylersek, ötekine kendiliğinden açılmaksızın, uzantının bundan böyle *ötekim* diye – *kendiyle öteki* diye – kendine göndermekten bile aciz olduğu bir açılmadan etkilenmeye başladı.

Öyleyse, Avrupa belleğinin çağrısına cevap verme *görevi*, Avrupa adı altında verilen sözleri anımsatma görevi, Avrupa'yı yeniden kimliklendirme görevi, bu adın genel anlamda çağrıştırdığı şeylerle karşılaştırma kabul etmeyecek kadar çaplı bir *görev*; ayrıca, öteki bütün görevlerin bu görevi sessizce de olsa varsayıdıklarını gösterebiliriz.

A partir de ce paradoxe du paradoxe, par la propagation d'une fission en chaîne, toutes les propositions et toutes les injonctions se divisent, le cap se fend, le capital se désidentifie: il se rapporte à lui-même non seulement en se rassemblant dans la différence avec lui-même et avec l'autre cap, avec l'autre bord du cap, mais en s'ouvrant sans pouvoir plus se rassembler. Il s'ouvre, il a déjà commencé à s'ouvrir, et il faut en prendre acte, ce qui veut dire affirmer en rappelant et non pas seulement archiver ou enregistrer une nécessité qui de toute façon se trouve à l'oeuvre. Il a commencé à s'ouvrir sur l'autre rive d'un autre cap, fût-il opposé, et dans la guerre même, et l'opposition fût-elle intérieure. Mais il a du même coup, par là même, commencé à deviner, à voir venir, à l'entendre aussi, l'autre du cap en général. Plus radicalement encore, plus gravement (mais c'est la gravité d'une chance légère et imperceptible qui n'est autre que l'expérience même de l'autre), il a commencé à s'ouvrir ou plutôt à se laisser ouvrir, ou, mieux encore, à être affecté d'ouverture sans s'ouvrir de lui-même sur un autre, sur un autre que le cap ne peut même plus rapporter à lui-même comme son autre, l'autre avec soi.

Alors le devoir de répondre à l'appel de la mémoire européenne, de rappeler ce qui s'est promis sous le nom de l'Europe, de ré-identifier Europe, c'est un devoir sans commune mesure avec tout ce qu'on entend généralement sous ce nom mais dont on pourrait montrer que tout autre devoir peut-être le suppose en silence.

Ce devoir dicte aussi d'ouvrir l'Europe, depuis le cap qui se divise parce qu'il est aussi un rivage: de l'ouvrir sur ce qui n'est pas, n'a jamais été et ne sera jamais l'Europe.

Le même devoir dicte aussi non seulement d'accueillir l'étranger pour l'intégrer, mais aussi pour reconnaître et accepter son altérité:

JACQUES DERRIDA

Bu *görev*, Avrupa'yı, bölünen uzantıdan başlayarak açmayı da zorunlu kılıyor; çünkü bu uzantı aynı zamanda bir kıyı: Avrupa'yı, Avrupa olmayana, hiçbir zaman Avrupa olmayana, hiçbir zaman Avrupa olmayacak olana açmak.

Aynı görev, yabancıyı sadece entegre etmek için konuk etmeyi değil, aynı zamanda onun farklılığını tanımayı, kabul etmeyi zorunlu kılıyor: bunlar Avrupalı ve ulusal bilincimizi bölen iki konukseverlik kavramı.

Aynı görev, sermayeye son verme bahanesi altında, avrupa demokrasi ve mirasını yok etmiş olan totaliter dogmacılığı ("kuramsal-açıdan-uygulama açısından" hiç bıkmadan) eleştirmenin yanı sıra, dogmacılığını yeni görünüm kılığı altına yerleştiren bir sermaye dinini eleştirmeyi de zorunlu kılıyor ki bu geleceğin ta kendisi, aksi takdirde gelecek olmayacak.

Aynı görev, *eleştirinin*, *eleştirel düşüncenin*, *eleştiri geleneği*'nin erdemini yeşertmenin yanı sıra, eleştirinin erdemini, eleştiri ve soru ötesinde, bu erdemi tehlikeye atmadan düşünen, aşan dekonstrüktis bir genealoji alanına çekmeyi de zorunlu kılıyor.

Aynı görev bir demokrasi düşüncesinin Avrupa, *tek* Avrupa mirasını üstlenmesi gerekliliğinin yanı sıra demokrasi düşüncesinin, uluslararası hukuk düşüncesinde de görüldüğü üzere, hiçbir zaman verilmiş bir şey olmadığını, statüsünün kantçı anlamda düzenleyici bir statü bile olmadığını, üstünde düşünülmesi gereken *gelecek* bir şey olduğunu bilmeyi zorunlu kılıyor: ille de yarın gelecek değil, (ulusal ve uluslararası, devlet ya da devlet-ötesi) *gelecek* bir demokrasi değil, ama ümit, vaat yapısı barındıran bir demokrasi – *yani geleceği buraya şimdiye taşıyan şeyin belleğine sahip bir demokrasi*.

Aynı görev farklılığa, bölgesel dillere, azınlığa, tekilliğe, temel hakkın evrenselliğine, anlatım isteğine, anlaşma ve tekanlamlılığa, çoğunluk yasına saygı göstermeyi, ırkçılığa, milliyetçiliğe, yabancı düşmanlığına karşı çıkmayı zorunlu kılıyor.

Aynı görev aklın otoritesi altına girmeyen her şeye hoşgörülle yaklaşmayı, saygı göstermeyi

deux concepts de l'hospitalité qui divisent aujourd'hui notre conscience européenne et nationale.

Le même devoir dicte de critiquer ("en-théorie-et-en-pratique", inlassablement) un dogmatisme totalitaire qui, sous prétexte de mettre fin au capital, a détruit la démocratie et l'héritage européen, mais aussi de critiquer une religion du capital qui installe son dogmatisme sous de nouveaux visages que nous devons aussi apprendre à identifier – et c'est l'avenir même, il n'y en aura pas autrement.

Le même devoir dicte de cultiver la vertu de cette critique, de l'idée critique, de la tradition critique, mais aussi de la soumettre, au-delà de la critique et de la question, à une généalogie déconstructrice qui la pense et la déborde sans la compromettre.

Le même devoir dicte d'assumer l'héritage européen, et uniquement européen, d'une idée de la démocratie, mais aussi de reconnaître que celle-ci, comme celle du droit international, n'est jamais donnée, que son statut n'est même pas celui d'une idée régulatrice au sens kantien, plutôt quelque chose qui reste à penser et à venir: non pas qui arrivera certainement demain, non pas la démocratie (nationale et internationale, étatique ou trans-étatique) future, mais une démocratie qui doit avoir la structure de la promesse – et donc la mémoire de ce qui porte l'avenir ici maintenant.

Le même devoir dicte de respecter la différence, l'idiome, la minorité, la singularité, mais aussi l'universalité du droit formel, le désir de traduction, l'accord et l'univocité, la loi de la majorité, l'opposition au racisme, au nationalisme, à la xénophobie.

Le même devoir commande de tolérer et de respecter tout ce qui ne se place pas sous l'autorité de la raison. Il peut s'agir de la foi, des différentes formes de la foi. Il peut s'agir aussi de pensées, questionnantes ou non, et qui, tentant de penser la raison et l'histoire de la

JACQUES DERRIDA

zorunlu kılıyor. İnanç olsun, inancın farklı biçimleri olsun. Düşünceler için de aynı şey söz konusu, sorgulayıcı olsunlar ya da olmasınlar, aklı ya da aklın tarihini düşünmeyi denerken, aklın düzenini zorunlu olarak aşan ama buna karşı akıldışı olmayan, akıldışından yana da olmayan düşünceler; zira bu düşünceler, aynı zamanda Aydınlanma, *Aufklärung* ya da *Illuminisma* idealine sadık kalmaya çalışabilirler; bu idealin sınırlarını da tanıyarak, bu zamanın, bizim olan bu zamanın – *bugünün* Aydınlanma'sına. Bugün, gene bugün ("BUGÜN ne yapacaksınız?") *Aynı görev*, bir sorumluluk da dayatıyor kuşkusuz, çelişen bu iki yanlı zorunluğa uygun biçimde düşünme, konuşma ve eyleme geçme sorumluluğu – çelişki sadece görünürde kalan ya da yanıltıcı bir çatışki olmamalı (hatta Kantçı dialektik çerçevesinde transsendental bir yanılısma da olmamalı, aynı zamanda somut, ve *uygulamada*, bitmeyen tükenmeyen bir çatışki olmalı. Ama aynı görev belli bir sorumluluğa karşı çıkana saygı göstermeyi de gerektiriyor, mesela atanmış herhangi bir mahkeme önünde hesap verme sorumluluğuna. Biliyoruz, en tehlikeli jdanovculuk, büyük harfle Toplum ya da Tarih önünde sorumsuzlukla suçladığı aydınlara karşı çıkabildiyse, bir de bu sorumluluk söylemini kullanarak karşı çıkabilmiştir; toplum ya da tarihin önceden belirlenmiş, şu ya da bu, yani şimdiki durumu, şu ya da bu – Durum u – Devlet i aracılığıyla, o dönemlerde *şimdilik* "temsil edilmiş olan" Toplum ya da Tarih önünde. Duruyorum çünkü geç oldu; bu iki yanlı göreve verilebilecek örnekleri çoğaltabiliriz. Öncelikle yapılması gereken şey, bu çifte görevin, bugün Avrupa'da büründüğü şimdiye kadar hiç görülmemiş olan biçimlerini ayırtmaktır. Çatışkının bu sınavını burada yalnızca hoşgörüyü karşılamak değil, aynı zamanda (mesela iki yanlı engel, karara bağlanamayanın alanı, edimsel çelişki, vs. türleri çerçevesinde) bu sınava sahip de çıkmak. Yapılması gereken, bunun hem kendine özgü ya da nükseden biçimini hem de tükenmeyen tekilleşme tarzını tanımaktır – çünkü aksi takdirde, bundan böyle ne olay, ne karar, ne sorumluluk, ne ahlak, ne

raison, excédent nécessairement son ordre, sans devenir pour autant de ce simple fait irrationnelles, encore moins irrationalistes; car elles peuvent tâcher aussi cependant de rester fidèles à l'idéal des Lumières, de l'*Aufklärung* ou de l'*Illuminismo*, tout en reconnaissant ses limites, pour travailler aux Lumières de ce temps, de ce temps qui est le nôtre – aujourd'hui. Aujourd'hui, aujourd'hui encore ("Qu'allez-vous faire AUJOURD'HUI?"). Ce même devoir appelle certes une responsabilité, la responsabilité de penser, de parler et d'agir conformément à ce double impératif contradictoire – et d'une contradiction qui ne doit pas être seulement une antinomie apparente ou illusoire (ni même une illusion transcendante dans une dialectique de type kantien) mais effective et, à l'expérience, interminable. Mais il appelle aussi au respect de ce qui refuse une certaine responsabilité, et par exemple de répondre devant n'importe quel tribunal institué. Nous savons que c'est en tenant aussi le discours de la responsabilité que le plus sinistre jdanovisme a pu s'exercer à l'endroit d'intellectuels accusés d'irresponsabilité devant la Société ou l'Histoire alors "représentées", *présentement*, par tel ou tel état déterminé, c'est-à-dire présent, de la société ou de l'histoire, tel ou tel Etat tout court.

Je m'arrête parce qu'il est tard, on pourrait multiplier les exemples de ce double devoir. Ce qu'il faudrait faire, surtout, c'est discerner les formes inédites qu'il prend aujourd'hui en Europe. Et non seulement accepter mais revendiquer ici cette épreuve de l'antinomie (sous les espèces, par exemple, de la double contrainte, de l'indécidable, de la contradiction performative, etc.). Ce qu'il faudrait, c'est en reconnaître et la forme typique ou récurrente et la singularisation inépuisable – sans lesquels jamais il n'y aura ni événement, ni décision, ni responsabilité, ni morale, ni politique. Ces

JACQUES DERRIDA

de politika olacaktır. Bu koşulların *biçimi* ancak olumsuz olabilir (x olmasaydı y olmazdı). Sadece bu olumsuz biçimden emin olabiliriz. Bu olumsuz biçimi olumlu bir kesinliğe çevirip (“ancak şu koşulda olay, karar, sorumluluk, ahlak ya da politika oluşmuş olacak” dediğimizde) kendimizi, hatta ötekini de aldatmaya başladığımızdan emin olabiliriz.

Burada, bu (olay, karar, sorumluluk, ahlak, politika – Avrupa) adları altında, kuramsal determinizm, bilgi, kesinlik, yargı, “Bu şudur” biçimindeki önerme alanlarını, daha genel ve daha temel olarak *şimdi* ya da *şimdileme* (*takdim*) alanlarını aşmaktan öteye gitmeyen (ve aşması *zorunlu*) “şeyler”den bahsediyoruz. Aşmaları gereken şeylere indirgendikçe, yanılma, bilinçsizlik, düşünülmemiş olan ve sorumsuzluk, her seferinde bilinç rahatlığının o herkese gösterilebilen, takdim, temsil edilebilen yüzüne dönüşüyor (ki şunu da belirtmek gerekir, ortaya serilmiş bilinç rahatsızlığının asık suratlı, gülümsemeyen maskesi, çoğu zaman, ortaya, fazladan bir kurnazlıktan öte bir şey koyamıyor; yani bilinç rahatlığı, tanımı gereği bitip tükenmez kaynaklara sahip, bu kaynaklar her zaman kullanılabilir).

Son bir söz daha. Çekirdeğin söylemimize sirayet eden zincirleme tepkimesinde olduğu gibi, bu paradoksun paradoksu, bizi, bu eski Avrupa adını temkinli bir biçimde çok ciddiye almaya, yani bu adı, belli bir durum içinde anımsadığımız (kendimize anımsattığımız), vaad ettiğimiz (kendimize vaad ettiğimiz) en iyi paleonym olarak sadece hafifçe tırnak içine almaya yöneliyor. Aynı nedenlerden, “sermaye” sözcüğünü de benzer bir anlamda kullanmaktan yanayım, sermaye ya da başkent. Tabii “kimlik” ve “kültür” sözcüklerini de. Ben Avrupalıyım, kuşkusuz Avrupalı bir aydınım, bunu anımsatmaktan hoşlanıyorum, bunu kendime anımsatmaktan hoşlanıyorum, ne diye inkâr edeyim. Ne adına inkâr edeyim. Ama kendimi baştan aşağı Avrupalı gibi hissetmiyorum, baştan aşağı Avrupalı değilim. Demek istediğim, demeden geçemeyeceğim, demem gereken şey şu, bir şeyin tümüyle bir parçası olma anlamında ait olmakla, baştan aşağı ait olma birbiriyle bağdaşan şeyler olmamalı. Benim

conditions ne peuvent avoir qu'une forme négative (sans X il n'y aurait pas Y). On ne peut être assuré que de cette forme négative. Dès qu'on la convertirait en certitude positive (“à telle condition, il y aura sûrement eu événement, décision, responsabilité, morale ou politique”), on pourrait être sûr de commencer à se tromper, voire à tromper l'autre.

Nous parlons ici sous ces noms (événement, décision, responsabilité, morale politique – Europe!) de “choses” qui ne peuvent qu'excéder (et qui doivent le faire) l'ordre de la détermination théorique, du savoir, de la certitude, du jugement, de l'énoncé en forme de “Ceci est cela”, plus généralement et plus essentiellement l'ordre du présent ou de la présentation. Chaque fois qu'on les réduit à ce qu'elles doivent ainsi excéder, on donne à l'erreur, à l'inconscience, à l'impensé, à l'irresponsabilité, le visage si présentable de la bonne conscience (dont il faut dire aussi qu'un certain masque grave et sans sourire de la mauvaise conscience déclarée n'affiche souvent qu'une ruse supplémentaire: la bonne conscience a, par définition, des ressources inépuisables, on pourra toujours les exploiter). Un dernier mot. Le paradoxe du pradoxe, comme la fission en chaîne qu'il étend à notre discours, devrait nous pousser à la fois à prendre très au sérieux le vieux nom d'Europe et à ne le prendre, prudemment, légèrement, qu'entre guillemets, comme le meilleur paléonyme, dans une certaine situation, pour ce que nous (nous rappelons ou ce que nous (nous) promettons. Pour les mêmes raisons, j'en userais ainsi du mot “capital): la capitale ou le capital. Et, naturellement, des mots “identité” et “culture”.

Je suis européen, je suis sans doute un intellectuel européen, j'aime le rappeler, j'aime à me le rappeler, et pourquoi m'en défendrais-je? Au nom de quoi? Mais je ne suis pas, ni ne me sens de part en part européen. Par quoi je

JACQUES DERRIDA

kültürel kimliğim, adına konuştuğum kültürel kimlik, sadece Avrupalı değil, kendi kimliğine özdeş olan bir şey değil ve ben de baştan aşağı "kültürel" değilim.

Eğer sonuçlamak için *daha başka şeyler arasında* kendimi Avrupalı hissettiğimi söylersem, bu, tam da bu bildiri yoluyla, az ya da çok Avrupalı olduğum anlamına mı gelir. Şüphesiz her ikisi de, az ya da çok. Buna karar vermek, herhalde ötekilere, ve *ötekiler arasında* bana düşüyor.

veux dire, j'y tiens ou je dois dire: je ne veux pas et ne dois pas être européen *de part en part*. L'appartenance "à part entière" et le "de part en part" devraient être incompatibles. Mon identité culturelle, celle au nom de laquelle je parle, n'est pas seulement européenne, elle n'est pas identique à elle-même, et je ne suis pas "culturel" de part en part.

Si je déclarais pour conclure que je me sens européen *entre choses*, serait-ce être par là en cette déclaration même, plus ou moins européen? Les deux sans doute. Qu'on en tire les conséquences. Aux autres, en tout cas, et à moi *parmi eux*, d'en décider.